

er der i Mazovien, og det skyldes, at det først var fra o. 1575, at Warszawa opnåede sin dominerende stilling. Den hyppigst nævnte eksportvare til Gdańsk var i øvrigt korn, særlig fra Nord- og Midt-Polen, den hyppigst nævnte importvare var sild. For langdistancetransport mellem Kraków og Gdańsk spillede Wisła tilsyneladende kun en ringe rolle. Hvis man sammentæller Małeckis tal fra toldregnskaberne i Kraków, ses at der 1589–1655 afgik 502 transporter ad landevejen til Gdańsk, men ad Wisła kun 31 (fortrinsvis kobber og bly). Forskellen på ankomende transporter er nærmest grotesk: Der ankom 1230 landevejstransporter, men kun tre ad Wisła! Hyppigt foregik landevejstransporten mellem Kraków og Gdańsk med vognmænd fra byer beliggende midt på ruten, særlig Skierniewice. Landevejstransporten har hidtil ikke været vurderet efter fortjeneste, men samtiden satte den højt. Det udtrykkes af en Warszawa-rådmand på titelbladet til et register over Wisła-tolden 1615: Felix, qui per terram vehitur.

Forfatteren når i sin sammenfatning til noget anderledes opfattelser end de hidtil af polsk forskning hyppigst forfægtede. Han mener, at de erfarne gdanske mellemhandlere var uundværlige for polsk handel, der væsentligt var transit-handel; købmændene havde næppe på egen hånd kunnet organisere forbindelsen til Vesteuropa. Og det er kun med forbehold, at han accepterer sætningen om, at Gdańsk hemmede byhåndværkets udvikling i det øvrige Polen. Tvært imod, som Bogucka, at se byen som en parasit på den polske stat mener han, at Gdańsk handelsforbindelser med baglandet afbødede nogle af følgerne af adelens byfjendtlige politik.

Anmelderen er ikke kompetent til at kritisere Małeckis resultater og teser. Men en enkelt detalje har virket stødende. I omtalen af de krakowske jøders åbenbart betydelige handel med Gdańsk nævnes en del eksempler af forskellig art (s. 150). Her læses bl. a.: Omkring 1600 skal de krakowske jøders forretningsmellemværender med borgerne i Gdańsk og Elbląg efter sigende have nået hundreder af tusinde złoty. Kilden er en publikation fra 1618 af S. Miczyński, hvis titel taler om de store vanskeligheder, som den polske krone har af jøderne. Var det ikke naturligt i det mindste i en note at diskutere skriftets værdi, før det anvendtes på linje med de rent diplomatariske kilder?

Bogen er ellers udarbejdet med stor omhyggelighed og er forsynet med for-tegnelse over utrykte og trykte kilder. De første er – måske på grund af de sædvanlige papirvanskeligheder – angivet lovlig summarisk. Desuden er der personregister (citerede forfattere med spærret skrift), stedregister samt tabel- og kortfortegnelse. De små russiske og franske resuméer (s. 267–268 og s. 269–270) må betegnes som utilstrækkelige.

JØRGEN STEEN JENSEN

ROLAND SEEBERG-ELVERFELDT: Revaler Regesten. Beziehungen niederländischer und skandinavischer Städte zu Reval in den Jahren 1500–1795. Veröffentlichungen der Niedersächsischen Archivverwaltung. Heft 26. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1969. 200 s. 22 DM.

Med dette bind fortsætter Archivdirektor Roland Seeberg-Elverfeldt sin regestudgave af breve til Reval i det 16.–18. årh. Første bind omfattede breve fra tyske

byer til Reval (anmeldt i Historisk Tidsskrift 12. rk. III, s. 582–83), i dette bind bringes 437 regester af breve fra nederlandske og skandinaviske byer.

Desværre er der ikke meget af interesse set ud fra et snævert dansk synspunkt. Udgaven giver intet overblik over, knap nok et indblik i forbindelserne mellem Danmark og Reval igennem de behandlede 300 år. Af ialt 176 breve fra skandinaviske byer stammer kun 30 fra Danmark; heraf er hovedparten korrespondance fra Gotland vedr. en afgift for leje af »Gotenhof« i Novgorod, mens der kun er et enkelt brev fra borgmester og råd i København. Denne ringe danske repræsentation i udgaven hænger sammen med to forhold: for det første at en relevant arkivgruppe som B. J. Danica endnu befinder sig i Reval og derfor ikke har været til rådighed; for det andet at der er anvendt et udgivelsesprincip efter denne linje: Man tager en pakke indkomne breve . . . Udgiveren har valgt breve fra byer, mens privatpersoners korrespondance, breve fra fyrster, rådsprotokoller og brevkoncepter, der på samme måde kunne belyse forbindelserne mellem Reval og de respektive byer og lande, ikke er medtaget.

Heller ikke antallet af svenske breve er stort nok til at give et klart billede af de svensk-revalensiske forbindelser – 146 breve fordelt på 300 år. Mere givende forekommer de nederlandske, først og fremmest fordi hovedparten af brevene stammer fra et enkelt århundrede, det 16. Ganske vist indtager korrespondance vedr. arve- og gældsspørgsmål en fremtrædende plads, men der findes også en række breve til belysning af den nederlandske skibsfart i Østersøen og problemerne omkring handelen på Narva og Rusland.

Der er for mig ingen tvivl om det værdifulde i at publicere »indgange« til arkivmateriale, som har bred og almindelig interesse. Den kritik af udgivelsesprincippet, som er antydet ovenfor, forrykker ikke den kendsgerning, at Seeberg-Elverfeldt med sine to bind *Revaler Regesten* vil skabe yderligere interesse for det revalensiske stadsarkiv – både det i Göttingen og det i Reval.

KNUD RASMUSSEN

ISELIN GUNDERMANN: Herzogin Dorothea von Preussen 1504–1547. Studien zur Geschichte Preussens. Band 9. Köln und Berlin, G. Grote'sche Verlagsbuchhandlung, 1965. 304 s.

Hertuginde Dorothea af Preussen var næppe – som Brandt's kejser Karl V – i besiddelse af en personlighed, i hvilken historiens drivkræfter kom til udtryk. Politisk spillede hun ingen rolle og heller ikke på andre felter synes hun at have øvet en selvstændig indsats. Betegnende er det, at hun klager til sin bortrejste ægtefælle, hertug Albrecht, over de preussiske råder, der besværede hende med regeringsforretninger, som hun dog ikke forstod – et ganske pudsigt à-propos til Astrid Friis' karakteristik af hertugindens broder Christian 3. som den af rådgiverne helt afhængige monark.

Netop levnedsskildringer af en i sig selv så ubetydelig skikkelse kan imidlertid med fordel anvendes til betragtninger over konventioner og smagsretninger, der verserede i tiden. Forfatteren til den foreliggende biografi, Iselin Gundermann, yder fortrinlige bidrag i denne retning. Det righoldige materiale fra arkivet i